

زمانی برای دیدن

بسته اول

سمیه حسینی
ساره اسدی
فاطمه وفایی زاده

توصیف شیء و محیط

قدم اول

به بچه‌ها بگوییم دیدن مهم‌ترین حس آن‌هاست.

زمان پیشنهادی ۱۰ دقیقه

راهکار: گفت‌وگو و امتحان

درواقع، بین پنج حس ما، دیدن مهم‌ترین حس برای توصیف است. خوب است در این باره برای بچه‌ها توضیح دهیم که ما حدود ۷۰ درصد از اطلاعاتمان از محیط را از راه دیدن به دست می‌آوریم. برای آنکه بچه‌ها را بیشتر درگیر کنیم، می‌توانیم از آن‌ها بخواهیم هر کدام یک شیء، مثلاً جامدادی دوستانشان را دست بگیرند. بعد چشم‌هایشان را ببندند و بدون دیدن، هر اطلاعاتی را که درباره‌اش به دست می‌آورند، روی کاغذ بنویسند. در مرحله بعد، به جامدادی نگاه کنند و فقط آنچه را از راه دیدن به دست می‌آورند بنویسند. حالا حجم این دو گونه اطلاعات را با هم مقایسه کنند.

عکاس برای ثبت تصاویر زیبا با دوربین عکس می‌گیرد و آن‌ها را ماندگار می‌کند. نقاش زیبایی طبیعت را با رنگ و قلم‌مو روی بوم نقاشی منعکس می‌کند. ابزار نویسندۀ هم برای ثبت و انتقال تصاویر، کلمه، جمله و متن است. نویسندۀ با استفاده از کلمات تصاویر را توصیف می‌کند. درواقع توصیف یکی از اساسی‌ترین انواع نوشتن است که باید به دانش‌آموزان آموزش داده شود.

همان‌طور که در آموزش نقاشی، در مرحله اول بچه‌ها یاد می‌گیرند چگونه کوزه، گل یا فردی را آن‌گونه که هست روی کاغذ بکشند، در نوشتن هم ابتدا باید یاد بگیرند با کلمات آنچه را می‌بینند، می‌شنوند، می‌بویند، می‌چشند یا لمس می‌کنند درست و دقیق توصیف کنند. برای توصیف خوب، علاوه بر اینکه گستردگی دایره واژگان اهمیت دارد، پرداختن به جزئیات و شرح آنچه با حس‌های پنج‌گانه دریافت می‌شود نیز مهم است. در صورتی که بچه‌ها بتوانند دنیای واقعی را خوب توصیف کنند، در مرحله بعد توانایی توصیف آنچه را تصور و تخیل می‌کنند پیدا خواهند کرد.

دنیای واقعی از طریق حس‌های پنج‌گانه، بینایی، شنوایی، بویایی، چشایی و لامسه دریافت و ادراک می‌شود. در این طرح درس می‌کوشیم، روش‌هایی برای آموزش توصیف از طریق این حواس به شما پیشنهاد دهیم.

قدم سوم

خوب دیدن برای خوب نوشتن اهمیت دارد.

زمان پیشنهادی ۴۰ دقیقه

با چند مثال به بچه‌ها بفهمانید که برای یک توصیف خوب ابتدا باید خوب ببینند و هر چه را می‌بینند روی کاغذ بنویسند. به این ترتیب، کسی که نوشته آن‌ها را می‌خواند می‌تواند تصور درستی از آن شیء پیدا کند. خوب است برای آن‌ها با مثال توضیح دهید. مثلاً جمله «من یک خودکار قرمز دارم»، اطلاعات زیادی در مورد آن خودکار به خواننده نمی‌دهد، اما اگر خودکارمان را دقیق توصیف کنیم خواننده می‌تواند آن را به درستی تصور کند. مثلاً: «من یک خودکار قرمز دارم که بسیار روان می‌نویسد. انتهای آن جایی برای فشار دادن دارد که به این ترتیب نوک خودکار بیرون می‌آید و می‌توان با آن نوشت. اگر دوباره ته خودکارم را فشار بدهم، نوک خودکار تو می‌رود و دیگر نمی‌نویسد. پوسته خودکارم پلاستیکی و شفاف است و مغزی آن که قرمز رنگ است از زیر آن دیده می‌شود. در قسمت پایین خودکار، که آن را در دست می‌گیرم، یک پوشش لاستیکی نرم قرمز رنگ وجود دارد که باعث می‌شود انگشتانم هنگام نوشتن درد نگیرند».

راهکار: توصیف یکی از وسایل همراه دانش‌آموزان

از بچه‌ها بخواهید یکی از وسایلشان را انتخاب کنند و در مورد آن بنویسند. مهم نیست حجم نوشته آن‌ها چقدر می‌شود اما باید دقیق و کامل باشد. حدود ۱۵ دقیقه برای نوشتن به آن‌ها وقت بدهید و بعد از یک نفرشان بخواهید نوشته‌اش را سر کلاس بخواند و بقیه آن شیء را نقاشی کنند. اینجا بحث و گفت‌وگو نتایج سودمندی دارد. به بچه‌ها بگویید در مورد این صحبت کنند که چه جزئیاتی از توصیف در کشیدن نقاشی به آن‌ها کمک می‌کند؟ هرچه توصیف دقیق‌تر باشد، قاعدتاً بچه‌ها راحت‌تر می‌توانند نقاشی کنند. از آن‌ها بخواهید بگویند در کشیدن شیء چه اطلاعاتی کم دارند.

جمع‌بندی

برای توصیف خوب از یک شیء باید اول آن را خوب ببینیم و بعد ویژگی‌هایش را به ترتیب اهمیت ذکر کنیم. کشیدن نقاشی از روی توصیف می‌تواند محک خوبی برای دقت توصیف باشد. در نوشتن متن بهتر است از جمله‌های ساده و کوتاه استفاده کنیم. در استفاده از صفات مناسب نیز باید دقت زیادی شود.

تمرین ۱. در پایان جلسه از بچه‌ها بخواهید در خانه یک شیء را انتخاب کنند و بدون اینکه نامی از آن بیاورند یا به‌طور مستقیم به کارکرد آن اشاره کنند، آن را توصیف کنند. این توصیف باید به گونه‌ای باشد که هر کس می‌شنود، نه تنها نام آن را متوجه شود، بلکه بتواند آن را نقاشی کند. برای جلسه بعد نوشته‌هایشان را به همراه این شیء بیاورند تا در مورد درستی توصیفشان سر کلاس قضاوت شود.

تمرین ۲. به دانش‌آموزان بگویید فرض کنند یکی از وسایل شخصی‌شان مثل کفش ورزشی، ظرف غذا یا کاپشن در مدرسه گم شده و حالا آن‌ها باید برای پیدا شدن آن یک آگهی هشتاد کلمه‌ای برای چاپ در نشریه فرضی مدرسه بنویسند.

قدم دوم

در مشاهده درست و دقیق باید به چه خصوصیات دقت کنیم؟

زمان پیشنهادی ۳۰ دقیقه

چه ویژگی‌هایی از اشیا تصویر دقیق‌تری از آن‌ها به ما می‌دهد؟ کدام یک از صفات در توصیف بینایی اهمیت بیشتری دارد؟

مهم‌ترین مسئله در کلاس انشا این است که دانش‌آموزان را به موضوع مورد بحث علاقه‌مند و احساس نیاز به استفاده از کلمات را در آن‌ها ایجاد کنیم. در این مسیر، شاید لازم باشد از روش‌های غیرمعمول هم کمک بگیریم. اینجا می‌توانیم با کمک بازی وارد بحث این جلسه شویم.

راهکار: بازی بیست سؤالی

یک شیء مثل لیوان را در جعبه‌ای پنهان می‌کنیم و با خود به کلاس می‌بریم. از بچه‌ها می‌خواهیم با حدس‌هایی که پاسخ آن‌ها باید «بله» یا «نه» باشد، آنچه را داخل جعبه است حدس بزنند و تشخیص دهند. بعد از اینکه دانش‌آموزان فهمیدند داخل جعبه چیست، بدون اینکه آن را ببینند، باید نقاشی‌اش کنند. اینجا معمولاً برای بچه‌ها ویژگی‌های ظاهری شیء اهمیت پیدا می‌کند و سؤالاتشان هم از همین جنس می‌شود. این مرحله زمان مناسبی برای مانور دادن روی سؤالات بچه‌هاست. بعد از اتمام نقاشی، شیء را از جعبه بیرون می‌آوریم و به آن‌ها نشان می‌دهیم.

در این فعالیت، بچه‌ها به این سمت سوق داده می‌شوند که چه سؤال‌هایی در درست حدس‌زدنشان مؤثر بوده است. حدس‌هایی را که بچه‌ها را زودتر به جواب رسانده است، می‌توان روی تخته دسته‌بندی کرد تا متوجه شوند برای تجسم کردن شیء درون جعبه سؤالاتی که به فهمیدن جنس، شکل، رنگ و اندازه شیء کمک کرده‌اند، مهم‌تر از سؤالات دیگر بوده‌اند.

جمع‌بندی

نتیجه‌ای که از بازی بیست سؤالی می‌توان گرفت این است که بیشترین اطلاعات ما آن‌هایی هستند که از طریق دیدن به دست می‌آوریم. بین این اطلاعات هم، بعضی از ویژگی‌های اشیا برای توصیف آن‌ها اهمیت بیشتری دارند. مثلاً اگر بگویید من یک شیء گرد، پلاستیکی و کوچک دارم، در ذهن ما تصویر یک توپ نقش می‌گیرد، اما سه صفت «ترم، زرد و بدون بو» احتمالاً به تنهایی به شناسایی موصوف کمک زیادی نمی‌کنند.

قدم چهارم

به بچه‌ها یاد بدهیم چطور شکل، جنس، اندازه و رنگ را دقیق توصیف کنند. در واقع دایرهٔ واژگانشان را در مورد این خصوصیات تقویت کنند.

زمان پیشنهادی ۴۰ دقیقه

راهکار: به بچه‌ها بگویید هر کس در کلاس هر شیء آبی رنگی دارد بالا بگیرد تا بقیه هم ببینند؛ اشیایی از جمله جامدادی، خودکار، کیف، دفتر، کاپشن و لیوان. حالا با آن‌ها گفت‌وگو کنید. به آن‌ها بگویید آبی در واقع صفتی کلی در مورد رنگ همهٔ این اشیاست. از آن‌ها بخواهید هر کدام از این آبی‌ها را با یک صفت دیگر از بقیه جدا کنند. مثلاً آبی نفتی، آبی آسمانی، آبی کاربنی و آبی لاجوردی.

برای ایجاد تنوع می‌توانید سر کلاس یک مسابقه ترتیب دهید. هر کس بتواند تعداد بیشتری صفت برای رنگ‌های قرمز، سبز و قهوه‌ای بنویسد برنده است.

درست به‌همین روش می‌توان در مورد اندازه، شکل و جنس هم تمریناتی انجام داد. البته خوب است بخشی از کار به‌عنوان تمرین خارج از کلاس به بچه‌ها داده شود. مثلاً پیرسید وقتی می‌خواهند بگویند چیزی کوچک است، از چه صفاتی استفاده می‌کنند. صفات بچه‌ها را روی تخته بنویسید تا آن‌ها هم ببینند چقدر صفت برای استفاده وجود دارد:

کوچک: ریز، فسقلی، نخودی، فندق‌ و خرد.

بزرگ: درشت، گنده، هیکلی و غول‌پیکر.

جنس: نرم، زبر و صاف.

جمع‌بندی

هرچه دایرهٔ واژگان ما در بیان صفات اشیا وسیع‌تر باشد، توصیف‌هایمان دقیق‌تر و کامل‌تر خواهند بود. راه گسترش دایرهٔ لغات، علاوه بر مطالعه، تمرین و دقت در دیدن و برقراری تناظر بین دیده‌هاست. صفت و موصوف‌هایی مثل آبی آسمانی یا سبز مغز پسته‌ای حاصل همین دقت و برقراری تناظرند.

تمرین ۱. بچه‌ها باید به دوروبرشان دقت کنند و صفات شکل، جنس، اندازه و رنگ، (هر کدام ۵۰ مورد) را بنویسند. می‌توانند از فهرست‌هایی که در کلاس تهیه کرده‌اند هم کمک بگیرند.

شکل: گرد، چهارگوش، حلقوی و...

اندازه: ریز، درشت، دراز، عظیم‌الجثه و...

رنگ: کرم روشن، قهوه‌ای سوخته و...

جنس: زبر، صیقلی، نرم و...

برای انجام این تمرین می‌توانند از کتاب‌های داستان و رمان هم استفاده کنند و صفات‌هایی را در متن کتاب بیابند.

تمرین ۲. در این تمرین دانش‌آموزان باید سه شیء یک جور را در نظر بگیرند و هر کدام را در دو سه خط توصیف کنند. برای مثال پرده؛ پردهٔ آشپزخانه، پردهٔ اتاق نشیمن، پردهٔ اتاق پذیرایی یا توپ؛ توپ والیبال، توپ بسکتبال، توپ بدمینتون.

باید هر کدام را جداگانه و با توجه به آن چهار ویژگی توصیف کنند؛ البته توصیف‌ها می‌تواند مقایسه‌ای هم باشد.

قدم پنجم

به بچه‌ها بگوییم که فرق است بین دیدن و مشاهده کردن.

زمان پیشنهادی ۴۰ دقیقه

در این بخش، تأکید ما روی توصیف باز از منظره یا محیط اطراف است. می‌توانیم ابتدا در این باره صحبت کنیم که ما هر روز، از صبح که چشمانمان را باز می‌کنیم تا شب، چشمان چیزهای زیادی می‌بیند، اما همه آن‌ها را مشاهده نمی‌کند. این موضوع را با چند سؤال روشن کنید. مثلاً از آن‌ها بخواهید بدون نگاه کردن و سریع بگویند مانتویشان (و در مدرسه پسرانه، پیراهن یا کت) چند دکمه دارد؟ قاب تابلوی روی دیوار راهروی مدرسه چه رنگی است؟ رنگ کاپشن راننده سرویشان چیست؟ البته خوب است این سؤالات را با توجه به محیط و شرایط کلاس و مدرسه عنوان کنیم. تجربه نشان داده است که معمولاً اکثر انسان‌ها به جزئیاتی که گاه هر روز آن‌ها را می‌بینند بی‌توجه‌اند. هدف این قسمت بالا بردن دقت بچه‌ها در مشاهده محیط است.

راهکار: به بچه‌ها بگویید بدون نگاه کردن ریزه‌کاری‌های گوشه‌ای از کلاشان را در حد دو سه خط توصیف کنند. چیزی که فکر می‌کنند بچه‌های دیگر تا به حال متوجه آن نشده‌اند؛ چیزی مثل یک ترک کوچک روی سقف یا یک شماره تلفن ریز و کمرنگ بالای کلید برق.

پنج دقیقه به بچه‌ها فرصت نوشتن بدهید. بعد از آن‌ها بخواهید منتشان را بخوانند و در مورد اینکه کدام یک دقت بیشتری در مشاهده کلاس داشته است با آن‌ها صحبت کنید. حالا به بچه‌ها بگویید دو سه دقیقه کلاس را خوب برانداز کنند و ببینند آیا چیزی در کلاس هست که تا به حال هیچ کدام متوجه آن نشده بوده‌اند؟

این فعالیت را می‌توانید با توصیف جزئیات گوشه‌ای از حیاط مدرسه ادامه دهید. به بچه‌ها بگویید در حیاط مدرسه چیزی را توصیف کنند که فکر می‌کنند کمتر کسی متوجه آن شده است. بعد از نوشتن این متن می‌توان بقیه فعالیت را در حیاط مدرسه و با همان روند بالا انجام داد. بد نیست در طول کلاس گاهی نمونه‌هایی از توصیف در کتاب‌های داستان را برای بچه‌ها بخوانیم، نمونه‌ای مثل این:

«آسمان کویر یک دست آبی بود؛ بلند و صاف و شفاف. هوا بد نبود و کبوتر، زیبا و سفید، می‌پرید. خیلی بالا نبود. می‌شد دیدش. حتی پاهایش را که زیر شکمش جمع کرده بود می‌شد دید؛ این قدر پایین بود. بابا می‌رفت و نگاهش به کبوتر بود. تا چشم کار می‌کرد شن بود و شن و شوره‌زار و نم‌زار، سفید سفید. انگار برف باریده بود جابه‌جا. هیچ موجود زنده‌ای نبود، مارمولک، مار، لاک‌پشت، مورچه و ملخ، حتی گیاه، گیاه بیابانی. خارشتر و درخت گز، نه، هیچ نبود. میان آن شوره‌زار و شن‌زار، نه سنگ بود و نه گیاه. باد نرم و ملایمی می‌آمد، زمین را فوت می‌کرد و شن را آرام می‌برد. کبوتر آن بالا تک و تنها می‌پرید و بابا چشم به او داشت و می‌خواست ببیند کجا می‌رود» (داستان لانه از کتاب لبخند انار، هوشنگ مرادی کرمانی).

جمع بندی

در توصیف خوب، مشاهده دقیق حرف اول را می‌زند. هر قدر هم که ما دایرهٔ واژگان گسترده‌ای داشته باشیم، تا دوروبرمان را درست و دقیق نبینیم، در ثبت مشاهدات و تجربه‌ها به خوبی موفق نخواهیم بود. باید توجه کنیم که مشاهده‌گر بودن مهارتی است که با تمرین به دست می‌آید.

تمرین ۱. به بچه‌ها بگویید در راه مدرسه تا خانه به دوروبرشان خوب دقت کنند و فهرستی از چیزهایی را که اولین بار است می‌بینند تهیه کنند؛ چیزهایی که قبلاً هم بوده و آن‌ها ندیده‌اند، مثل تابلوی مغازه‌ها و سقف ایرانی کیوسک روزنامه فروشی.

تمرین ۲. به بچه‌ها بگویید هر کدام یک بند توصیف خوب از یک کتاب داستان پیدا کنند و برای جلسه بعد به کلاس بیاورند.

تمرین ۳. به بچه‌ها بگویید فضای خاصی را در نظر بگیرند و بعد زاویه دیدشان را نسبت به آن تغییر دهند. مثلاً اتاقشان را از سوراخ قفل در یا از بالای یک چهارپایه و یا در حالت خوابیده روی زمین مشاهده کنند و حالا از این زاویه جدید آن را توصیف کنند. آیا وسایل اتاق به نظرشان متفاوت از قبل می‌آیند؟ این تفاوت را توضیح دهند.

